

CSESZNOKNÉ KUKUCSKA KATALIN

HEVES VÁRMEGYE (1867–1912) LAKOSSÁGÁT SÚJTÓ LEGNAGYOBB JÁRVÁNYOK: KOLERA, SCARLATINA (VÖRHENY), TRACHOMA, ÉS EZEK DEMOGRÁFIAI KÖVETKEZMÉNYEI

Heves vármegyét számos betegség sújtotta a dualizmus korában, kétségtelen a legsúlyosabb a tüdőgümőkór volt. Azonban emellett voltak olyan súlyos járványok, amelyek a vármegye lakosságát megtizedelték és a demográfiai képet negatívan befolyásolták. Ilyen volt pl. a kolera, skarlát (vörheny), de az „amerikások” által haza hozott trachoma is. Természetesen egyéb betegségek is sújtották a lakosságot.

A következőkben e három betegségről szólok.

Kolera

Ez a nagy néppusztító betegség, amely ha felüti fejét az egész országon végigsöpör, és bizony a lakosságot nagyon megtizedeli. Az 1866., 1873., 1893. évi országos kolerajárványok megyénként sem kímélték, különösen az 1866. és 1873. évi veszedelem ezrekre menő áldozatot követelt.

1866-ig ismeretlen volt a kolera elleni védekezés, gyógyítása kezdetleges, hiányos. Az egyik legnagyobb kolerajárvány 1872 őszén kezdődött, de csak szórványos megbetegedés és halálozás fordult elő a megyében. Pl. Egerben egyetlen megbetegedés sem történt. 1873. áprilisában szinte az egész országot megszállta a kór, s alig egy fél év alatt 525 fő kolerajárványban meghalt embert temettek el az egri járványtemetőben. Legtöbb áldozat július és augusztusban volt. A járvány az év telén megszűnt. 1879-ben újból felmerült a kolerajárvány veszélye, s félő volt, hogy a megyébe is behurcolják a betegséget. Ennek megakadályozására különféle rendeleteket léptettek életbe. Pl. elrendelték a város területén, utcákon, közterületeken, udvarokon felhalmozódott szemét, trágya, iszap, sár azonnali eltávolítását. Továbbá fertőtlenítést a közhelyeken, s mindenütt, ahol több ember szokott összegyűlni, valamint nagy gondot kellett fordítani az élelmiszerek vizsgálatára.

1893-ban kisebbszerű járvány volt ismét Magyarországon. Valószínű, hogy a bajt a Máramaros-szigetről elindult tutajosok hozták be, akik a Tiszán haladtak lefelé. Egy hét alatt a Tisza menti városokban a betegség járvánnyá

duzzadt, sok áldozatot követelt. Sok volt a halottak száma az egészségtelen tiszamenti községekben. A negyedéves közegészségügyi jelentés szerint a tiszafüredi járás 7 községében 151-en betegedtek meg kolerában, ezek közül 58-an haltak meg a betegek 37,7%. Egerben, és a nagyobb helységekben óvintézkedéseket tett a hatóság. Elrendelték az utcák, terek, közutak, folyómedrek tisztítását, valamint koleraház felállítását.

Amikor 1910-ben ismét fenyegetett a betegség, Egerben a város északi oldalán a Fekete Sas vendéglő mellett lévő házat rendezték be koleraháznak. Három terem volt benne, mindegyikben harminc ágy. A koleraházat a modern higiénia minden követelményének megfelelően, műszerekkel, fertőtlenítő anyagokkal szerelték fel.

1910-ben a betegség ugyanúgy kezdődött, mint az 1872–73-as járvány idején. Télen a legkisebb jel sem volt, tavaszra viszont kitört a veszedelem. A kérelmelhetetlen szigorral végrehajtott orvosi, rendőri intézkedésnek köszönhetően 1910-ben a járvány szűk korlátok között maradt.

Mint a legtöbb esetben most is a tiszamenti községekben volt szükség a legnagyobb éberségre. A baj azonban, 1910 októberében mégsem ott kezdődött, hanem Dormánd községben a „Sághy-féle” cigánytelepen.

„Nagy Ferenc nevű 42 éves zenész, gyanús tünetek között hajnalban elhalt. Mivel a központi járásorvos magánügyben távol volt, a főszolgabíró a vármegyeházán tartózkodó tiszti főorvoshoz fordult tanácsért. A tiszti főorvos a körorvossal azonnal telefonon beszélgetett, s ekkor kiderült, hogy a fenn nevezett egyén 27-ikén este Dormándról kocsin Füzesabonyba a körorvos lakására hozatott. A körorvos éppen a közeli Casinóban volt. A cigány környezete a beteget a Casinóba vitte; a körorvos az előszobában a beteget megvizsgálta. A beteg legfőbb panaszai: nagyfokú szédülés; túrhetetlen fülzúgás és fülfájás; nagyfokú elesettség! A cigány-muzsikusz állítólag aznap délután lett beteg: állítása szerint nem hányt, szomjúság, mellszorongás, bélhurut nem gyötörte. A beteg baján a körorvos határozottan eligazodni nem tudott: kolerás beteget eddig nem látott”.¹ A tiszti főorvos a körorvossal helyszíni szemlét tartott, s másnap kiderült, hogy többen megbetegedtek, sőt az áldozat 18 éves lánya is meghalt. A boncolás után a fővárosba küldtek bizonyos anyagokat laborvizsgálatra, az eredmény egyértelműen kimutatta, hogy kolera pusztít. A hír után azonnali csendőrzár alá vették a telepet, ivóvízről és élelemlről gondoskodtak a számukra. „A cigányok egyharmada muzsikusz, nagy része vályogvető, tapasztó, egy része munkakerülő, koncsorgó s mindennapi kenyerét kéregetés, esetleg más módon szerzi be. A telepen a házak, viskók össze-vissza építvék. A házakat egymástól élő ső-

¹ Majzik Viktor Heves vármegye alispánjának jelentése. Heves vármegye 1910. évi állapotáról. Eger, 1911. 40.

vény választja el. A telepen három másfél méter gödör: ez a kút. A telep külső részén ugyancsak három hasonló kút. Sem gém, sem káva, a talajvíz igen magasan áll. Árnyékszék természetesen egy sincs. A telepet dél és nyugat felől szántóföldek határolják. A cigánylakások egy része eléggé tiszta; nagy része szegényes, kezdetleges fekhely, evő-, ivóeszköz itt-ott található. Ruházatuk nagyon is fogyatékos. A telepen sok disznóól; azonban malac – alig egy-kettő található.”²

Kiderült, hogy elhullott állat húsból ettek, ezért a főorvos átvizsgáltatta a telepet, de csak párkilónyi tehénhúst találtak. Minden esetre 32 csendőrből álló védőkört állítottak a telep köré, hogy oda senki ne tudjon ki-, illetve bemenni. Az intézkedés eredménye meg is lett, a zárlatot november 22-én feloldották. A mérleg a következő: „Megbetegedett: október 22-től november 16-ig 6 férfi, 6 nő, 7 gyermek. Összesen 19. Gyógyult 3 férfi, 4 nő, 4 gyermek, összesen 11. Meghalt 3 férfi, 2 nő, 3 gyermek. Összesen 8. Azaz a megbetegültek 42%-a. A kolera – kétségtelenül – behurcoltatott: azonban a behurcolás módját határozottan kideríteni nem lehet. A vizsgálat kiderítette, hogy a baj kitörése előtt 10 nappal, egy felnőtt cigánymunkás Esztergom vármegye, Dorog községében dolgozott. Nevezett vármegyében pedig több koleraeset volt. Vajon a hazatérő cigány nem volt-e, „kolera bacilus” hordozó – határozottan megállapítani nem lehetett. Lehetséges az is, hogy a Dunamentéről egy büntetett menekülő cigány a telepen tartózkodott; s mivel a Dunamente nagykiterjedésben fertőzve volt, mint kolerával gyengén fertőzött – fertőztette a cigánytelep kútjait”.³

Vörheny

Az egyik legveszedelmesebb betegség, amely az iskoláskorú gyermekek körében okozza a legtöbb megbetegedést. A vörheny (scarlatina) elsősorban cseppfertőzés útján terjed, de terjedhet közvetlen érintkezés révén, vagy tárgyak közvetítésével is. A lappangási ideje 2–5 nap, és a beteg a lappangási idő végén fertőz. A betegség lényege a következő: „A gyermek néhány napig gubbaszkodó; azután minden ok nélkül hány, a torkát fájtatja, előveszi a láz és e lázas állapotban a gyermek fehérbőrére apró, tűszúrásnyi kiütés jelentkezik. A gyermek olyan lesz, mint a veres rák. E betegségben 40, sőt több napig beteg a gyermek; a bőrhámlás idejében kaphat fülgyulladást, agyhártya vagy vesegyulladást, mely betegségek még súlyosabb helyzetbe juttatják a gyermeket. A hámlási időszak nemcsak a betegekre, hanem másokra is veszélyes, mert ebben az időszakban a legragályozóbb. A vörheny

² Uo.42.

³ Uo.44.

betegség veszedelmes voltánál fogva a legszigorúbb intézkedéseket kell foganatosítani.”⁴

A vörheny megelőzésében a védőoltások és a személyi higiénia követelményeinek a betartása a leglényegesebb. Ezt azonban nagyon sok esetben elmulasztották. Ezért is fordult elő nagyon gyakran és pusztított a lakosság körében. E betegség járványszerű megjelenéséről 1880-ból van adatunk először, amikor a méretek miatt rendkívüli intézkedésekre is szükség lett volna. Egerben viszonylag szelíd lefolyású volt, de Poroszló, Istenmezeje, Kerecsend községekben volt a legnagyobb mértékű.

Ebben az időben a vörhenyben megbetegedettek száma 176 volt, és ebből 52 végződött halállal. 1894-ben csökkent ez a halálozási szám, 93 gyermek betegedett meg, s ebből 14 volt halálos. 1895-ben 87 megbetegedés és 20 halálozás történt. 1896-ban két város, három járás, nyolc község volt fertőzve, összesen 84 megbetegedés történt, 11 halálessettel.

A legsúlyosabb méreteket 1897-ben érte el a vörheny, amikor egy város, hat járás és negyven községben észleltek vörheny megbetegedést. A 658 betegből felgyógyult 460 fő és 161 halálos kimenetelű volt. Az ezt követő években bizonyos csökkenés tapasztalható, majd 1900-tól újból a számok emelkedését állapíthatjuk meg.

A vörheny a legsúlyosabb fertőző, ragályos betegségek közé tartozik, csakis szigorú zárlattól és elkülönítéstől remélhető a fertőzés továbbterjedésének megakadályozása. Sajnos ezt a problémát nem tudták megoldani, a gyerekek otthon együtt aludtak, így a fertőzés veszélye állandóan fennállt, sőt a szülők többsége a gyógyszert be sem adta beteg gyermekének.

1907-ben a vármegyében ismét magasra szökött a betegek száma, különösen a gyöngyösi járásban, ahol 205 fő a hevesi járásban 76 fő betegedett meg. Bár a hevesi járásból az elmúlt évben nem is jelentették, hogy járvány lett volna. „A vörheny különösen Eger r.t. városban, úgy a gyöngyösi és hevesi járásokban öltött nagyobb mérvet. A gyöngyösi járásban súlyosan fertőzve volt két község, különösen Karácsond és Adács.

Karácsond községben a baj behurcolása minden kétségen felül megállapított. Ugyanis több család Zemplén vármegyében aratási munkálatokat végzett, s ott egy majorságban az arató családok gyermekei vörhenyben megbetegedtek. Egy 14 éves fiú vörhenyhámlási szakban Karácsondra hazajött, csakhamar fertőzte a házában lévő gyermekeket. Mire a baj a községben lakó körorvos tudomására jutott, már a szomszéd házak lakóinak gyermekei is fertőzve lettek. Népünk határtalan indolenziája volt az oka annak, hogy a baj óriási mérvet öltött. Legszigorúbb óvintézkedéseket foganatosítottam.

⁴ Városunk közegészségügyi viszonyai. Heves vármegye hírlap, Eger, 1908. december 3. 16. évfolyam 97. sz.

Sajnos tapasztalta szakközegem, a megyei tiszti főorvos, hogy községi kórház híján a legfontosabb óvó eljárás az elkülönítés nem volt keresztülvihető. Sőt daczára szakközegem többszöri figyelmeztetésének, s kérésének a szülők egészséges gyermekeikkel egy szobában, egy ágyban hálatták, s így gyermekeiket valósággal akarattal a biztos pusztulás elé vitték. Jó lehet számtalanszor figyelmeztetve, s oktatva lettek, hogy miképpen gondozzák súlyos betegeiket, a szülők nagy része az ingyenes gyógyszeres beteg gyermekeinek be nem adta, sőt a kiütési szak után, azonnal különféle nehéz, beteg által emészthetetlen ételekkel látta el. Nem csodálhatni, hogy a betegek nagy százaléka a szülők gondatlanságának, s a bajhoz társult szövődményeknek esett áldozatul. A baj Adács községbe vasúti munkások által is hurcoltatott be, azonban nagy terjedelmet nem öltött.”⁵

1908-ban szinte tetőzött a betegség. A pétervásárai járásban 386 fő, a tiszafürediben 261 fő, az egriben 240 fő, a hevesiben 140 fő, és a hatvaniban 112 fő megbetegedéséről, a gyöngyösiben mindössze 30 betegről tudtak. Viszonylag jó volt a helyzet a két r.t. városban. „Nagy mérvet öltött a vörheny a pétervásárai, tiszafüredi, s egri járásokban. Javulást képzett Eger r.t. város; a pétervásárai járás: Tamalelesz, Szentdomonkos, BükkSZenterzsébet, Bátor, Váraszó, Erdőkővesd, Pétervására, Kisfüzes, Terpes, a tiszafüredi járás: Tiszanána, Poroszló, Sarud, Tiszaörs, az egri járás: Verpelét, Kompolt, Dormánd községeiben. A baj továbbterjedésének jót csupán Egerben volt vethető. Egerben az iskola év beálltával a vörheny tömegesen lépett fel a gimnáziumi tanulók között; kiderült, hogy a bajt egy borsod vármegyei községből való gimnáziumi tanuló hurcolta be a „Foglár-intézetbe; s ezen az úton a gimnáziumi tanulók, az árvaház, a jegyzői tápintézet tanulói fertőztek. Megbetegedett összesen: 19 tanuló, elhalt 1.

A baj továbbterjedésének csakis legszigorúbb zárlattal lehetett elejét venni. Sajnos! Vidéken a megfelelő óvintézkedések-, eszközök híján keresztül nem vihetők. Hasztalan a „veres” tiltó lap rokonság, szomszédok – a fertőzött házak rendes látogatói! A temetkezések teljes nyilvánosság mellett történnek: a fertőzött lakások fertőtlenítése kivihetetlen. A nép nem hisz a baj fertőző voltában: legcélszerűbb intézkedésben is zaklatást lát; lépten, nyomon kijátssza a hatóság intézkedéseit. A pétervásárai járásban a betegek megfelelő orvosi gyógyításban sem részesülhettek. A körorvosi állás – közel három év óta betöltetlen –, a helyettesítéssel megbízott járási orvos – a nagy munkát egyedül elvégezni képes nem volt. A rendkívüli hosszú, zord tél; kedvezőtlen időjárás, gazdaságilag is igen rossz esztendő a nyomor stb. mind

⁵ Alispáni jelentés Heves vármegye 1911. évi állapotáról. Eger, 1912. 30. – a későbbiekben is – A betegek számára vonatkozó adatokat, a vármegyei tiszti főorvos éves, valamint a megjelölt alispáni jelentésekből emeltem ki.

oly tényezők, melyek a betegségek elterjedését nagy mérvben előmozdították. A baj számos esetben igen gyors lefolyású volt; egy-két nap alatt sok gyermek a bajhoz társult szövődmények áldozata lett.”⁶

1909-ben két járás kivételével: pétervásárai (518 fő) és az egriben (121 fő) visszaesett a skarlátosok száma. 1910-ben a gyöngyösi (183 fő), egri (164 fő) és a pétervásárai (116 fő) járásban dült a betegség, a többiben viszonylag csendesedett. 1911-ben hihetetlenül megnőtt a vörhenyben megbetegedettek száma. Legtöbben a gyöngyösi járásban 232 fő, az egriben (196 fő) a tiszafürediben (143 fő).⁹ A városokban, Egerben (317 fő), Gyöngyösön (202 fő) betegedett meg. Az alispán az éves jelentésben a következőket írja: „A vörheny súlyos lefolyású járványt képezett a két rendezett tanácsú városban, s a gyöngyösi járásban. A két rendezett tanácsú városban egész éven át uralkodott, s különösen Egerben a tankötelesek között oly mérvet öltött, hogy december havában hosszabb időre az összes közép- és elemi iskolákat, óvodákat bezártam, s fertőtlenítésüket foganatosítottam. A baj korlátozására minden lehetőt elkövettem: dacára a legbuzgóbb hatósági eljárásoknak, a baj terjedt, s csakis a zordabb időjárás bekövetkezésekor vesztett erejéből. A zord időjárás a családok, gyerekek nap-nap utáni érintkezését – lehet mondani – megszüntette, s jöllehet a fertőzött házak fertőtlenítették, mivel azonban a beteg gyermekeket – fertőző gyermekkorházak híján – elkülöníteni teljes lehetetlenség volt, érthető a baj rohamos terjedése. S ha tekintetbe vesszük nemcsak a földműves- és iparos-osztály, hanem a magasabb műveltségű osztályúaknak is rendkívül indolenciáját, s nagyon is csekély higiénikus tudását, nem csodálandó, ha a hatósági óvintézkedéseket kellő siker nem követhette. A családok folytonos érintkezése, melyet megakadályozni a hatóság képes nem volt, a beteg gyermekeknek a szülők általi hiányos gondozása volt a legfőbb oka a baj terjedésének, s a nagy halandóságnak. Mindaddig, míg – különösen a városok és nagyobb községekben – gyermekkorházak nem létesülnek, s míg a törvényhozás a súlyos fertőző – ragályos bajban szenvedők elkülönítésére vonatkozólag különleges hatósági intézkedéseket életbe nem léptet, védekezésünk – mérlegelve a mai viszonyokat – teljes sikerrel nem alkalmaz. Az országos jellegű vörheny – és kanyarójárvány megyénket nem kímélte meg, ismerve a mai viszonyokat, behurcolása ellen nem védekezhettünk.”⁷

1912-ben némi csökkenést lehetett tapasztalni a hevesi járásban (169 fő) az egriben (163 fő) és a tiszafürediben (112 fő) skarlátos volt. A vármegyében a járványt 7 helyen mondták ki, és különösen egyes községekben erős rendszabályokat léptettek érvénybe. Legmagasabb volt ebben az évben a

⁶ Alispáni jelentés Heves vármegye 1908. évi állapotáról. Eger, 1909. 29.

⁷ Alispáni jelentés Heves vármegye 1911. évi állapotáról. Eger, 1912. 30.

megbetegedések és halálozások száma a pétervásárai járásban, ahol 3 község volt fertőzve. A vörheny elsősorban 3–12 éves gyermekek közül szedte áldozatait. A baj okaként lehet megjelölni azt is, hogy mivel a lakosság zömét a mezői munka kötötte, a beteg gyermekek gondozás és felügyelet nélkül feküdtek otthon. Bár a főorvos több fertőzött községben megjelent, és gondoskodott a betegek gyógyszerrel való ellátásáról, állami költségen.

Trachoma

A dualizmus időszakában, a megyénkben, nagyon sok trachomás beteget ápoltak kórházakban, amely egyes években járványként is fellépett. Valószínű akkor, amikor Amerikából sokan tértek haza, onnan hozva magukkal a fertőzést. „Ez ideig, lehet mondani, hogy vármegyénk a trachomától teljesen mentes volt. – írja 1907-ről szóló jelentésében a megye alispánja. Mióta azonban az Amerikába való kivándorlás, s az onnan való visszavándorlás megyénkben is nagy mérvet öltött, a trachomás betegek száma aggasztó módon megnövekedett. Amerika csakis teljesen ép munkást bocsát be; legcsekélyebb szembajban szenvedőt is a hajóorvos feltétlenül visszautasít. Azonban a visszavándorlókra semmi némű orvosi felügyelet nem gyakorol.

Sőt a hazájokba visszatérőket a kikötőkben orvos egyáltalán tüzetesen meg sem vizsgálja. Amerikai munkástelepeken, tudvalévő, hogy a trachoma endemice uralkodik. A hazatérők nagy százaléka trachomában szenved. Jelzett körülménynek tulajdonítható, hogy megyénkbe hazatérő kivándorlókon az utóbbi években a trachoma meg volt állapítható. A hazatérő legtöbbször az előjáráságnál sem jelentkezik, mely körülménynek tudható be, hogy a trachoma esetek igen későn jutottak a hatóság tudomására”.⁸

1907-ben az I. félévben 61 főt ápoltak, a II. félévben 59 főt. Az 1908. éve feltűnően emelkedett a számuk. „A betegek nagy része több éven át Amerikába a gyárak- és bányákban dolgozott; s ugyancsak ott is fertőztek. Az amerikai ipar pangása folytán a kivándorlottak tekintélyes része hazajött, s a visszatértek, különösen a pétervásárai járáshoz tartozók, akik Ohio államban dolgoztak trachomával súlyosan fertőztettek. A betegek gyógyítása, valamint a betegek gyógyítástól való idegenkedése gördített nagy akadályt a gyógyítás elé, hanem a munkakeresés folytán szerteszét széledt betegek összehozása teljesen lehetetlenség volt. Fenn vázolt nehéz helyzet késztetett arra, hogy a megyei tisztii főorvos részletes jelentése és javaslatára a belügyminisztériumtól a pétervásárai járás területére, államköltségre egy – kizáróan a trachomás betegek gyógyításával foglalkozó – orvostudort, vagy szigorló orvost kérjek. A belügyminiszter kérésemet teljesítette, amennyiben

⁸ Alispáni jelentés Heves vármegye 1907. évi állapotáról. Eger, 1908. 51.

1909. október 1-től egész 1910 május hó 19-ig egy orvost a vármegye rendelkezésére bocsátott. A betegek hetenként kétszer, egyes esetekben háromszor gyógyítottak, kivétel nélkül minden egyes beteg ingyenes gyógyítás és gyógykezelésben részesült. A rendeléseken való megjelenés teljesen kielégítő volt, csupán egy község betegeivel szemben kellett a törvény teljes szigorát alkalmazni”.⁹

1908 végén 217 trachomás beteg volt, 1909-ben 249, 1909 végén 229 beteg, 1910 első felében 256 beteget gyógyítottak, a II. félévben 308-at. A II. félévben 52 fővel növekedett a megbetegedettek száma.

Különösen fertőzöttek voltak Eger és Gyöngyös, a két r.t. város. A pétervásárai járásban 15, a hevesiben 3, az egriben 9, a gyöngyösiben 4, a hatvaniban 1, a tiszafürediben 1 község volt fertőzött. A megbetegedés olyan nagy méretű volt az egész országban, hogy a trachomás betegeknek ingyenes gyógykezelést biztosítottak, valamint a gyógyszereket az országos betegápolási alap terhére kapták.

Végül: egyéb betegségek

És végül, természetesen a fent említett betegségeken kívül még számos más is előfordult. Így pl. a Tisza vidékén az árvizek után lépett fel a váltóláz. A vérhas különösen a nyári meleg hónapokban, az élelem nem megfelelő tárolása miatt, a téli hónapokban a halálos áldozatokat követelő influenza. Sajnos a betegek között magas volt a gyermekek száma, és különösen az elhaltak között volt sok 7 éven aluli.

A tapasztalat azt bizonyította, hogy a szülők gyermekeiket nem gondozták eléggé, orvosi segílyt csak akkor vettek igénybe, amikor már szinte menthetetlen volt a kis beteg. Tehát ki lehet jelenteni, hogy a gyermekbetegségek a köznépnél nagyon elhanyagoltattak, ugyanis szerintük a gyereket nem lehet gyógyítani, mert nem tudja megmondani mi baja van, hol fáj. Volt olyan község, pl. Gyöngyöstarján, ahol az volt a szokás, ha az anya meghalt, a csecsemőt a mellére tették, hogy a halott anya tejét magába szíva ő is elmenjen a túlvilágra vele. A gyermekhalandóság okai a műveltség hiánya és a szegénység voltak, viszont a nagyméretű gyermekhalandóság súlyosan befolyásolta a megye demográfiai képét. A megyei tisztii főorvos negyedéves közegészségügyi jelentéseiben gyakran lehetett találkozni a gyermekági lázban elhaltak, viszonylag magas számával. Ennek okát abban lehetett keresni, hogy kevés volt a szakképzett ápolónő, és kevés volt a képzett bábák száma. Ebben az időben a nők többsége otthon szült, tehát ezért elrendelték, hogy 1500 fős településnek képesített bábával kell rendelkezni.

⁹ Alispáni jelentés Heves vármegye 1909. évi állapotáról. Eger, 1910. 31.

Azonban a felnőttek egészségi állapota sem volt sokkal jobb. Az emberek gyakran évekig betegeskedtek, de azért orvost – különösen, ha enni tudtak – nem szívesen hívtak, öreg kuruzslókkal gyógyították magukat, akiket tudós embereknek tartottak. A gyógyszert nem becsülték, különösen, ha egyszeri használat után nem javult állapotuk, be sem vették többet. Különféle népi gyógymódokat használtak inkább, amikor ezek sem hoztak eredményt, a beteg elkészült a halálra, és orvost csak a pap tanácsára hívatott magához. Az egykori közegészségügyi jelentésekből az is kitűnik, hogy a nép életmódja, különösen a fiatalságé olyan, hogy egészségére határozottan káros. A szertelen szesz és pálinkaivás, a kocsmázás, koraiifjúságban erősen megtámadta a szervezetüket és annak ellenállóerejét csökkentette. „Ma már az alkoholizmus súlyos baj, mely éppen úgy mint más betegség – pl. a tüdővész – napról napra több áldozatot kíván.” „Kétségen felül megállapítható, hogy az alkoholizmus évről évre terjed, az áldozatok száma ijesztő mérvben szaporodik. A mely nemzet gyenge arra, hogy az alkoholizmus terjedése ellen kellő gátakat emeljen arra a nemzetre igen szomorú jövő vár.”¹⁰ Pl. Gyöngyös környékén vizet egyáltalán nem ittak, hanem a filoxéra után újra telepített egészségre káros nova bort ittak a gyerekek, felnőttek egyaránt.

De szintén ezen a vidéken megszokott volt, hogy a téli időben iskolába menő gyerekekkel pálinkát itattak, hogy gyér ruházatukba, a nagy hidegbe ne fázzanak. Ennek tulajdonítható, hogy a tüdővész különösen az iparos és földműves osztályban szedte áldozatait, olyannyira, hogy ez a megye lakosságának nagymérvű csökkenését jelentette.

A rossz egészségügyi helyzetet egyéb tényezők is negatívan befolyásolták és fokozták. Így pl. a városok nagy területe csatornázatlan, a házak szennyvize az utcára folyt. A jó ivóvíz kérdése megoldatlan volt a megyében, kevés vagy szinte egyáltalán nem volt vezetékes víz. Az okok között kell még megemlíteni a kedvezőtlen időjárást: a szárazságot, árvizeket, amelyek a megyét sújtották. Az állapotok nem, vagy csak nehezen változtak. Rosszak voltak a lakásviszonyok, a családok többsége alacsony, egészségtelen túlszűfolt lakásokban élt. Rendszerint egyetlen szobában nyomorgott több generáció. A szobák ablakai picik voltak, télre még azt is beszögezték, hogy a hideg kevésbé hatoljon be. Így a szellőztetés megoldatlan, a szobák levegője rossz, s a helyiség a fertőző betegségek melegágya lett. A szegénység miatt táplálkozásuk rossz és egészségtelen volt, így hát érthető, hogy a különböző járványos betegségek a megye egyes területein óriási számmal szedték áldozataikat. Alapvető, gyökeres változásokra lett volna szükség, többek között a közegészségügy teljes államosítására, amelyre még sokáig várni kellett.

¹⁰ Alispáni jelentés Heves vármegye 1904. évi állapotáról. Eger, 1905. 41.